

МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БАНКІВ З УРАХУВАННЯМ РИЗИКУ

Розглянуто основні методи оцінювання ефективності діяльності банків з урахуванням ризику. Показана можливість застосування методу аналізу волатильності ROE для зовнішньої оцінки ефективності діяльності банків з урахуванням ризику на основі опублікованих статистичних даних.

Ключові слова: методи, зовнішня оцінка, ефективність, ризик, банк.

Постановка проблеми. Оцінка та управління ефективністю діяльності банків мають особливе значення. У комплексі із завданням забезпечення стійкості і надійності вони становлять ключовий аспект функціонування окремих банків і банківського сектору в цілому.

Оцінювання ефективності банків є досить складною аналітичною проблемою. Воно потребує вирішення низки принципів завдань методологічного характеру. Зокрема, відсутні загальноприйняті поняття ефективності, банківського економічного ефекту, уніфіковані розробки щодо показників оцінки ефективності і т. д.

Розробка і здійснення заходів щодо підвищення ефективності передбачає наявність її обґрунтованих оцінок. Для оцінювання фінансової ефективності банків відносно прибутку (*profit efficiency*) використовують такі показники, як рентабельність використання власного капіталу, наприклад ROE (*Return of Equity*), або активів, наприклад ROA (*Return On Assets*).

Поряд з цим учені та економісти-практики [1–5; 7; 8] наголошують на тому, що використання традиційних методів оцінювання і порівняння ефективності, заснованих в основному на отриманих фінансових результатах (наприклад, ROA, ROE та ін.), не дає повної картини «якості» оцінюваної діяльності. Очевидно, один і той же фінансовий результат може бути отриманий при прийнятті істотно різної величини ризику, і отримання того самого доходу при прийнятті можливо меншого ризику завжди є найкращим стратегічним вибором. З огляду діади «прибуток – ризик» зважені на ризик показники результативності RAPM (*risk adjusted performance measures*) були розроблені саме з метою інтеграції урахування ризиків в оцінку результатів діяльності [2, с. 558; 4, с. 84].

Існують різні методики визначення RAPM, і всі вони застосовують корегування існуючих показників у такий спосіб, щоб урахувати прийнятий

банком ризик. Найважливішими показниками, що використовуються для оцінювання ефективності банку з урахуванням прийнятого ризику, є: рентабельність скоригованих на ризик активів – *RORAA (return on risk-adjusted assets)*; скоригована на ризик рентабельність активів – *RAROA (risk-adjusted return on assets)*; рентабельність скоригованого на ризик капіталу – *RORAC (return risk-adjusted capital)*; скоригована на ризик рентабельність капіталу – *RAROC (risk-adjusted return on capital)*.

Зростання зацікавленості банків до застосування різних модифікацій моделі *RAPM* можна пояснити двома головними причинами [3, с. 228]: зростаючим тиском з боку акціонерів, зацікавлених у максимізації вартості банку, підвищенням ефективності і продуктивності його діяльності; динамічним розвитком фінансових структур, у яких спеціалізовані структурні одиниці працюють на засадах центрів відповідальності.

Дослідженням проблем, пов'язаних із використання цього типу показників для оцінювання ефективності підприємств і фінансових установ, займалися такі зарубіжні вчені, як: А. А. Лобанов і А. В. Чугунов [2], Р. Perz [5], А. Saunders [3] тощо. Серед вітчизняних науковців та економістів-практиків проблеми аналізу ефективності діяльності банків з урахуванням ризиків досліджували Н. Г. Маслак [7], Л. О Примостка [1] та інші. При цьому вітчизняні і зарубіжні дослідники і спеціалісти наголошують на відсутності єдиного універсального способу розрахунку показників *RAPM*, що спонукає провідні банки розробляти та використовувати власні методики розрахунку ефективності з урахуванням ризику. Крім того, з точки зору зовнішніх щодо банку осіб оцінка ефективності банків за допомогою цих показників зазнає додаткових труднощів, пов'язаних із відсутністю вільного доступу до багатьох даних та інформації про способи їх розрахунку.

Постановка завдання. Метою роботи є розроблення простої методики, що дозволяє врахувати ризик при аналізі показника *ROE* і на основі опублікованих даних здійснити зовнішню оцінку ефективності діяльності банків з урахуванням ризику.

Виклад основного матеріалу. Щоб оцінити ступінь ризику, пов'язаного з досягненням даного рівня прибутковості, корегують у відповідний спосіб показники рентабельності банку. Щодо показників *RAROA* і *RAROC*, то корекція полягає в урахуванні ризику досягнення даного фінансового результату (наприклад, через вимірювання мінливості цього результату).

Показники *RAROC* і *RORAC* дають повне уявлення про реальну ефективність банку. В їх використанні зацікавлені не тільки внутрішні, а й зовнішні щодо банку особи, які хотіли б оцінити ситуацію в банках. Основною проблемою, яка з'являється при спробах розрахунку цих показників зовнішніми щодо банку особами, є труднощі з доступом до даних, які дозволяють

визначити для різних видів діяльності банку частку економічного капіталу та розрахувати очікуваний рівень втрат. Ці труднощі призводять до того, що показники *RAROC* і *RORAC* зазвичай використовуються для внутрішнього аналізу банку.

Для зовнішніх осіб, які не мають доступу до даних, необхідних для визначення *RORAC* і *RAROC*, пропонується використовувати аналіз волатильності *ROE* як простий метод, що враховує як ефективність, так і ризиковість діяльності банків.

Розглянемо застосування цього методу для оцінювання ефективності найбільших за активами банків України з урахуванням ризику.

Показником, що найкраще характеризує рівень ефективності використання власного капіталу в банку, є показник рентабельності. З метою оцінки ризиків, прийнятих банками, була розрахована волатильність квартальних фінансових результатів банків. За міру мінливості прийнято стандартне відхилення. Оцінку ефективності з урахуванням ризику зроблено на основі дослідження зв'язку між досягнутою рентабельністю власного капіталу та її волатильністю.

У табл. наведено середньорічні показники рентабельності власного капіталу (у відсотках) провідних банків України за 2009–2012 роки. Середні показники розраховані на основі опублікованих квартальних фінансових результатів 20-ти банків, активи яких становлять 70% усіх активів банків України [6].

Таблиця

Відсоткові середньорічні значення *ROE* і волатильність показника *ROE* (у дужках) для банків за 2009–2012 роки.

Банк / Рік	2009	2010	2011	2012
Дельта Банк	1,12 (0,33)	0,84 (1,10)	18,49 (18,22)	1,76 (1,21)
ОТП Банк	-23,57 (13,99)	8,81 (6,29)	12,4 (4,03)	1,65 (3,95)
ВТБ Банк	0,11 (0,16)	-4,28 (5,37)	9,29 (4,56)	17,12 (5,22)
ПриватБанк	6,24 (2,79)	7 (4,05)	6,06 (2,04)	4,74 (2,93)
ПУМБ	-18,76 (11,18)	3,44 (3,30)	3,9 (2,75)	3,8 (2,33)
Ощадбанк	4,64 (1,77)	2,18 (0,73)	1,84 (0,97)	1,92 (0,98)
Банк «Південний»	3,03 (1,21)	1,83 (1,06)	1,87 (1,09)	2,15 (1,18)
Банк «Фінанси та Кредит»	-10,01 (9,17)	-4,2 (4,04)	-0,19 (3,22)	0,08 (0,07)
Брокбізнесбанк	0,49 (0,20)	1,69 (0,63)	0,89 (0,25)	0,08 (0,04)

Закінчення табл.

Банк / Рік	2009	2010	2011	2012
Альфа-Банк	-6,98 (3,48)	0,02 (0,01)	0,28 (0,16)	0,65 (0,22)
Укресімбанк	0,17 (0,06)	0,17 (0,10)	0,28 (0,17)	0,41 (0,34)
Райффайзен Банк Аваль	-21,65 (13,98)	0,38 (0,26)	0,27 (0,19)	0,51 (0,41)
Укрсоцбанк	1,45 (0,48)	0,29 (0,19)	0,11 (0,08)	0,08 (0,03)
Банк «Надра»	-182,15 (115,74)	0,96 (0,03)	0,03 (0,02)	0,02 (0,01)
Промінвестбанк	-30,63 (25,98)	-10,63 (6,51)	-0,07 (0,71)	0,98 (2,19)
Ерсте Банк	-29,87 (12,44)	-9,96 (4,56)	-4,34 (6,60)	-13,29 (14,29)
Укрсіббанк	-21,22 (4,05)	-45,75 (24,49)	-87,43 (139,35)	2,02 (0,50)
Кредитпромбанк	-11,29 (10,50)	0,93 (0,41)	-24,51 (31,56)	-0,5 (1,24)
Банк «Форум»	-17,97 (13,57)	-234,3 (203,84)	-42,81 (18,29)	0,2 (0,09)
Укргазбанк	-1 174,24 (2 302,23)	0,4 (0,22)	-64,98 (75,34)	11,99 (11,53)

Примітка. Дані фінансової звітності банків України.

Аналіз даних *табл.* показує, що без збитків у 2009–2012 роках працювали Дельта Банк, ПриватБанк, Ощадбанк, Банк «Південний», Брокбізнесбанк, Укресімбанк, Укрсоцбанк, а найбільший приріст середньорічних значень *ROE* спостерігається в Дельта Банку, ВТБ Банку, Укргазбанку та ОТП Банку.

У цій же таблиці (у дужках) показані відповідні значення волатильності *ROE* (у відсотках), розраховані як стандартні відхилення для обраних банків за шістнадцять кварталів 2009–2012 років.

Волатильність *ROE* синтетично характеризує ризик, який банк приймає на себе для досягнення даного значення *ROE*. Що меншою була волатильність *ROE*, то меншим був ризик діяльності банку.

Найнижчими значеннями мінливості *ROE* (менше за 1%) упродовж усього досліджуваного терміну і позитивним значенням показника *ROE*, як видно з *табл.*, характеризуються: Банк «Південний» (0,07%), Укресімбанк (0,12%), Укрсоцбанк (0,20%), Брокбізнесбанк (0,25%), Ощадбанк (0,45%), ПриватБанк (0,83%), а менше ніж 2% – Альфа-Банк (1,68%).

Варто зазначити, що ПриватБанк, ВТБ Банк і Дельта Банк за відносно невисокої волатильності *ROE* досягли за період 2009–2012 років найвищого середнього значення *ROE* серед досліджуваних банків (*рис. 1*).

При цьому Дельта Банк для досягнення практично однакової з ВТБ Банком середньої рентабельності допускає значно більшу ризиковість своєї діяльності.

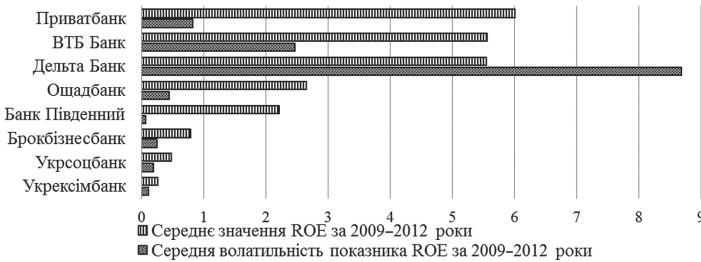

Рис. 1. Ранжирування банків за величиною середнього показника ROE за відносно невисокої волатильності ROE за період 2009–2012 років

Оцінка ефективності банку повинна також урахувати рівень зв'язку політики і стратегії банку у сфері керування ризиком. Банк може планувати свою політику ефективності з урахуванням ризику так: досягнення значення ROE не нижче від заданого рівня «X» за умови неперевищення прийнятої величини ризику. За такого формування політики банку, окрім співвідношення «ризик – прибуток», обов'язковим є також досягнення визначеної рентабельності власного капіталу.

На основі кварталних результатів банків за 2009–2012 роки співвідношення між одержаними результатами (вимірюються показником ROE) і прийнятим ризиком (вимірюється стандартним відхиленням показника ROE) дозволяє виокремити чотири групи банків (рис. 2).

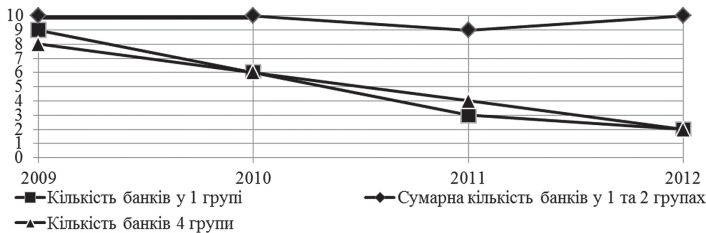

Рис. 2. Кількість досліджуваних банків, що належать по роках до 1 групи, сумарно до 1 і 2 груп і до 4 групи, відповідно

Банки, що належать до першої групи, можна вважати найбільш ефективними. Вони досягають вищої за середню рентабельності власного капіталу, а ризик, прийнятий для отримання такої рентабельності, мають нижчий за середній серед усіх досліджуваних банків.

Друга група банків характеризується низьким рівнем несприйняття ризику та прийняттям високого ризику з метою досягнення високої норми прибутку на власний капітал.

Третя група банків – це банки, які мають нижчу за середню рентабельність власного капіталу і при цьому приймають менший за середній рівень ризику. Для таких банків характерним є високий рівень несприйняття ризику та консервативна політика у сфері керування ризиком.

Четверта група банків характеризується нижчою за середню рентабельністю власного капіталу і, одночасно, прийняттям вищого за середнє значення ризику.

Лінійна діаграма з накопиченням на *рис. 2* ілюструє віднесення банків по роках до однієї з чотирьох груп за прибутковістю і прийнятим ризиком.

Аналізуючи наведені дані, можна побачити тенденцію до зменшення по роках кількості банків у першій групі за практично незмінної кількості банків у перших двох групах, що свідчить про збільшення ризиковості діяльності досліджуваних банків (*рис. 3*). Тут найкращі показники в Ощадбанку, Банку «Південний» і Брокбізнесбанку, які протягом трьох років входили в першу групу банків за співвідношенням «прибуток – ризик».

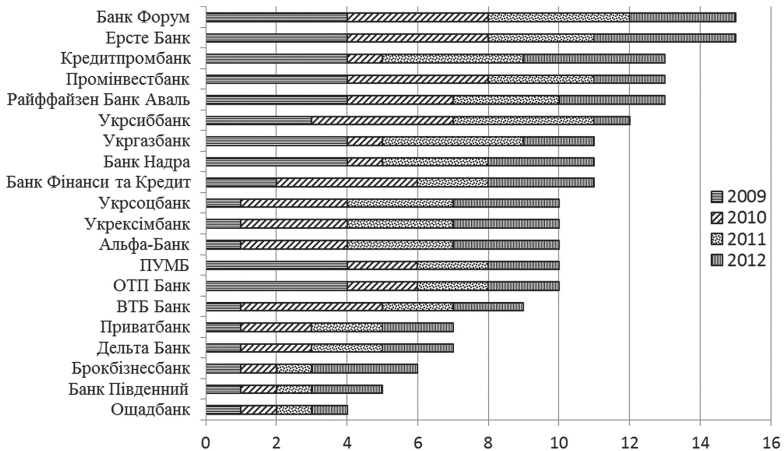

Рис. 3. Належність банків по роках до однієї з чотирьох груп за прибутковістю і прийнятим ризиком

Позитивною є тенденція до зменшення по роках кількості досліджуваних банків, віднесених до четвертої групи. Таких у 2012 році налічувалося тільки два: Кредитпромбанк та Ерсте Банк. Загалом, 2012 рік був досить неоднозначним як для банківської системи, так і досліджуваних банків. З одного боку, спостерігалось деяке поліпшення показників діяльності банків, а з іншо-

го, нестабільність економічної і політичної ситуації не сприяла підвищенню ефективності банківської системи в цілому.

Щодо ОТП Банку і Першого Українського міжнародного банку, аналізуючи ситуацію за трирічний період, видно важливу позитивну тенденцію. По-перше, банки обмежили ризик (перейшовши з 4-ї групи до 2-ї) і втримали стійку позицію на ринку банківських послуг.

Зворотна тенденція має місце щодо Ерсте Банку, Альфа-Банку, Укрексімбанку, Укрсоцбанк та УкрСиббанку, які перемістились із найкращої групи банків (перша група) до другої (Дельта Банк, Ерсте Банку) і третьої (Альфа-Банк, Укрексімбанк, Укрсоцбанк) груп банків, відповідно.

Протягом чотирьох років кращих за середні значень співвідношення «прибуток – ризик» досягали Ошадбанк, Банк Південний, а також Приват-Банк і Дельта Банк. Найгірші ж результати за співвідношенням «прибуток – ризик» демонстрували Ерсте Банк і Банк «Форум».

Спираючись на цю характеристику, можна сформулювати напрямок змін, які повинні бути реалізовані в банках, що належать до кожної з груп.

Так, банки четвертої групи повинні здійснити комплексний аналіз своїх систем управління ризиками. Цим банкам необхідно проаналізувати причини високої волатильності фінансових результатів і конкретно сформулювали свою політику у сфері ризиків. Залежно від прийнятих положень слід докласти зусиль для зменшення прийнятого ризику (якщо прийнята консервативна політика низького ризику) або спробувати збільшити рентабельність власного капіталу (дуже агресивна політика вимагає прийняття високого рівня ризику з метою отримання вищих за середні прибутків).

Висновки. Аналіз ефективності банків з урахуванням ризику дозволяє комплексно оцінити діяльність банків за рахунок оцінки зв'язку прийнятого ризику з результатами їхньої фінансової діяльності.

Проведений аналіз буде корисним як для акціонерів, так і для менеджменту банків. Спираючись на наведені вище характеристики, можна сформулювати напрямок змін, які повинні бути реалізовані в банках.

Здійснений аналіз може бути використаний також для оцінки системи управління ризиками в даних банках.

Список використаних джерел

1. Управління банківськими ризиками: Навч. посіб. / За ред. Л. О. Примостки. – К.: КНЕУ, 2007. – 600 с.
2. Энциклопедия финансового риск-менеджмента / Под ред. А. А. Лобанова, А. В. Чугунова. – М.: Альпина паблишер, 2003. – 786 с.
3. Saunders A., Allen L. Credit risk measurement in and out of the financial crisis / A. Saunders, L. Allen. – NJ: Wiley, 2010. – 380 p.
4. Stoughton N., Zechner J. Optimal Capital Allocation using RAROC and EVA // Journal of Financial Intermediation. – 2007. – No. 16. – P. 312–342.

5. Perz P. Ocena efektywnosci i ryzyka w bankach notowanych na GPW w Warszawie w latach 2004–2009 // Finansowy Kwartalnik Internetowy «e-Finanse». – 2010. – Vol. 6. – P. 74–85.
6. Офіційний веб-сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
7. Маслак Н. Г. Використання економетричного підходу для оцінки ефективності банків України // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2010. – № 1 (28). – С. 40–47. – (Серія: Фінанси і кредит).
8. Сидорова А. В., Жмайло М. А. Ефективність банківської діяльності: статистична оцінка та моделювання // Статистика України. – 2010. – № 1. – С. 46–52.

Чаплыга В. В.

Методы оценки эффективности банков с учетом риска

Рассмотрены основные методы оценки эффективности деятельности банков с учетом риска. Показана возможность применения метода анализа волатильности ROE для внешней оценки эффективности деятельности банков с учетом риска на основе опубликованных статистических данных.

Ключевые слова: *методы, внешняя оценка, эффективность, риск, банк.*

Charlyha V. V.

Methods for evaluating the performance of banks allowing for risk

Was explored basic methods performance evaluation of banks activities with taking into account the risks. Shown possibility of applying the method of analysis of the volatility of ROE for external evaluating the performance of banks allowing for risk on published statistics.

Key words: *methods, external evaluation, performance, risk, bank.*

Чаплыга Володимир В'ячеславович – асистент кафедри обліку і аудиту Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ).

УДК 336.71

М. О. Огерчук

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТРАНСФОРМАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Досліджується теоретичні основи поняття «трансформація», передумови та необхідність проведення трансформаційних процесів у банківській системі. Запропоновано основні методи та моделі трансформації банківської системи.

© М. О. Огерчук, 2013